

**ODNOS DUBROVAČKE REPUBLIKE I BOSANSKOG EJALETA
KROZ SPISE BOSANSKIH NAMJESNIKA¹**

**RELATIONS BETWEEN THE REPUBLIC OF RAGUSA AND
THE BOSNIA EYALET THROUGH THE DOCUMENTATION OF
BOSNIAN GOVERNORS**

Sažetak

*Tekst je prikaz studije Vesne Miović **Dubrovačka Republika u spisima namjesnika Bosanskog ejaleta i Hercegovačkog sandžaka.***

Summary

*The text is an outlining of the study **Republic of Ragusa in the Documents of the Bosnian Eyalet and Herzegovinian Sanjak Governors** by Vesna Miović.*

U ovom djelu autorica Vesna Miović predstavlja cjelovit analitički inventar bujuruldija namjesnika Bosanskog ejaleta i Hercegovačkog sandžaka Državnog arhiva u Dubrovniku. Inventaru prethodi uvodna studija s opisom oblika i značajki bujuruldija, s pojedinostima o službenom profilu namjesnika koji su ih izdavali i s pregledom odnosa Bosne i Dubrovnika koji je ustrojen prema temama u samim bujuruldijskim spisima. Tekst studije potkrijepljen je djelomičnim i cjelovitim prijevodima važnijih i interesantnijih primjeraka, te citatima iz drugih arhivskih izvora. U prilogu autorica donosi i prikaze pečata namjesnika Bosanskog ejaleta i Hercegovačkog sandžaka, poredane hronološkim redom, ukupno 72 pečata.

Dubrovačka republika počela je uspostavljati kontakt s Osmanlijama nakon njihovih prvih provala u Bosnu krajem XIV stoljeća. Konkretniji pomaci dogodili su se 1430. i 1442, ali odnosi su, ipak, ostali prilično labavi sve do vladavine sultana Mehmeda II (1451–1481), osvajača, i pobjedničkih pohoda njegove vojske. S obzirom na činjenicu da im se ona nezadr-

---

¹ Prikaz knjige *Dubrovačka republika u spisima Bosanskog ejaleta i Hercegovačkog sandžaka*, Dubrovnik, 2008, str. 280

živo približavala, Dubrovčani više nisu mogli odlagati i odbijati plaćanje harača, niti se nadati pomoći kršćanske Evrope. 1458. godine Dubrovčani su pristupili pregovorima, obvezali se plaćati 1500 zlatnika godišnje i biti vjerni Osmanskom carstvu. Zauzvrat su dobili obećanje da će Republika biti zaštićena, kao i čitav niz trgovačkih povlastica koje će njihovi trgovci obilno koristiti na sve većem osmanskom području.

U vrijeme vladavine sultana Mehmeda II, osvajača, propala je posljednja srpska despotovina (1459), osvojena je glavnina područja Bosanskog kraljevstva (1463), uključujući i dio Hercegovine. 1482. godine Osmanlije su potpuno osvojili Hercegovinu i otada graničili s Republikom duž cijele njene kopnene granice. Od 1458. dubrovački poklisari putovali su svake godine na Portu, donosili harač i rješavali tekuće probleme. Tokom XVIII stoljeća nosili su ga svake treće godine. Osim poklisara, za dubrovačke poslove brinuli su i dubrovački konzuli, koji su u Istanbulu postavljeni od 1688. godine.

Dubrovački poklisari stalno su putovali i u Bosnu, prvo susjedstvo Republike i njezino zaleđe. Doticaji dubrovačkih vlasti s tamošnjim dostojanstvenicima, kadijama i kapetanima bili su vrlo česti, a poslovi i problemi koje je valjalo riješiti raznovrsni i mnogobrojni.

Vežanost Dubrovnik za Osmanlije trajala je oko tri i po stoljeća, tokom kojih su Dubrovčani zapisivali sve pojedinosti o svim kontaktima i zapise pohranjivali u odgovarajućim kancelarijama. Mnoge kontakte možemo pratiti od zapleta do raspleta, od krojenja taktike na sjednicama Senata, njena konkretiziranja na sjednicama Malog vijeća državnih uputa poklisarima, do njihovih pisama i izvještaja s lica mjesta te spisa u kojima je izložena osmanska reakcija na određeni problem. Podaci o Dubrovčanima i Osmanlijama zapisivani su i pri sklapanju trgovačkih i drugih poslovnih ugovora, tokom izdržavanja karantene i općenito u prometu trgovačke robe kopnenim i morskim putevima.

Ukratko, u mnogim fondovima i serijama Dubrovačkog arhiva ostala su zapisana precizna, opširna i obilna svjedočanstva o vežanosti Dubrovčana za Osmanlije. Jedna od njih predstavlja izuzetak jer je baš iz te vežanosti izrasla, a riječ je o seriji osmanskih spisa koja je danas poznata pod nazivom *Acta Turcarum*.

Doneseni u Dubrovnik osmanski spisi pohranjivani su u takozvanoj Turskoj kancelariji, koja se zajedno s ostalim državnim uredima nalazila u Kneževu dvoru. Brigu o spisima vodili su *dragomani*, domaći ljudi, ško-

lovani stručnjaci za osmanski turski, arapski i perzijski jezik. Oni su spise razvrstavali, prevodili i pohranjivali u skladu s pravilima koja su vrijedila za arhive svih državnih kancelarija. Spisi su morali biti dobro čuvani i uredno složeni, jer su koliko god bili stari uvijek mogli zatrebati kao potvrda, dokaz ili temelj za traženje novog dokumenta.

Nakon sloma Republike 1808. godine, Francuzi su, čim su preuzeli vlast ispraznili prostor Turske kancelarije. Francuske vlasti provele su i reorganizaciju cijelog Dubrovačkog arhiva. Izdvojile su sudske spise koji su im svakodnevno trebali i formirale takozvani Sudski arhiv. Preostali dio uključujući osmanske spise nazvan Politički arhiv, nije im bio potreban, pa su ga nemarno nabacale i ispremiješale. I po odlasku Francuza (1814) i dolasku Austrijanaca ništa se nije promijenilo nabolje. Austrijske vlasti počele su pokazivati veliko zanimanje za latinske povelje, ćirilske i osmanske sultanske spise, pa su zadužile nekoliko osoba da naprave reda u potpuno zanemarenom Političkom arhivu. U Beč je uskoro (1818) otišla prva pošiljka dubrovačkog arhivskog blaga. Druga pošiljka (1833) obuhvatila je oko hiljadu osmanskih sultanski dokumenata i rukopisne i tiskane knjige iz priručne knjižnice stare Turske kancelarije. Zatim su austrijske vlasti (1836) htjele preuzeti sve preostale osmanske spise iz dalmatinskih arhiva, skupiti ih u Zadru i proslijediti u Beč. Službenici Dubrovačkog arhiva predali su im 860 primjeraka i dali na znanje da ih u Dubrovniku više nema. Međutim, još oko 12-13 000 osmanski spisa nalazilo se u palači Sponza, gdje su najvjerojatnije premješteni u jakom požaru 1817. godine, koji je izbio u austrijskoj vojnoj pekari pokraj Kneževog dvora i zahvatio Arhiv.

Stanje se počelo popravljati tek stotinjak godina kasnije, kada je 30-ih godina XX stoljeća uložen trud da se poboljšaju sasvim neprikladni uvjeti pohrane arhivskih spisa. Tada je (1933–1941) u Dubrovačkom arhivu radio i diplomirani orijentalist Fehim Efendić, koji je popisao osmanske spise, koji su se do početka XX stoljeća nalazili u Sponzi. Spisi koji su odneseni u Beč vraćeni su u Dubrovnik 1946, 1948. i 1949. godine. U Beču su još uvijek knjige iz priručne knjižnice Turske kancelarije.

Najvjerojatnije nikada se neće saznati ni približno koliko je izvorno bilo osmanskih spisa, ni koliko ih je propalo u vrijeme Republike i kasnije, naročito pod Francuzima i u prvim godinama austrijske uprave. Danas je u seriji *Acta Turcarum* Državnog arhiva u Dubrovniku pohranjeno oko 15000 osmanski dokumenata. Riječ je o originalima na osmanskome turskom jeziku, njihovim ovjerenim ili neovjerenim prijepisima, te o prevodima na talijanski ili hrvatski jezik. U seriji *Acta Turcarum* nalazi se i manji

broj originalnih primjeraka pisanih bosančicom, latinicom i ćirilicom, te na arapskom, hebrejskom i armenskom jeziku.

Zbog nenaklonjene sudbine, osmanski spisi su do današnjih dana ostali neprimjereno razvrstani, polovično inventarizirani i zato rijetko istraživani. Budući da je riječ o bogatom, a neiskorištenom gradivu, 2002. godine Državni arhiv u Dubrovniku pokrenuo je projekt njihova klasificiranja i inventariziranja. Prvo su obrađeni sultanski spisi, ključni za proučavanje međudržavnih odnosa Dubrovačke Republike i Osmanskog carstva. U skladu s hijerarhijom osmanske vlasti, došle su na red i bujuruldije, naređenja namjesnika Bosanskog ejaleta i Hercegovačkog sandžaka, koje nam autorica Vesna Miović i predstavlja u ovom djelu. Odabir bujuruldija po takvom načelu usaglašen je i s nekoliko za istraživanje poticajnih elemenata, a naprimjer iz Dubrovačkog arhiva na poseban način predstavljaju bosanske i hercegovačke namjesnike i njihove odnose s Dubrovnikom.

Tijekom proučavanja bujuruldija pokazalo se da obuhvaćaju vrijeme od 1643. do 1807. godine i da uglavnom pripadaju namjesnicima Bosanskog ejaleta, dok su manji dio (1/8) izdali namjesnici Hercegovačkog sandžaka. Njihove bujuruldije nisu razdvojene, već su ostale u sastavu iste zbirke, tj. inventara, i to iz više razloga. Hercegovački sandžak bio je sastavnim dijelom Bosanskog ejaleta. Zbog toga je izgledalo neumjesno odvajati politiku i stavove njihovih namjesnika prema Dubrovniku, bez obzira na činjenicu da je hijerarhija osmanske vlasti u to vrijeme bila prilično narušena., nadalje, mnogi bosanski namjesnici XVIII stoljeća ujedno su upravljali i Hercegovačkim sandžakom. U zbirku su uključene i tri bujuruldije bosanskih kajmekama (zamjenika) koji su upravljali Bosnom u odsutnosti namjesnika. Uvrštena su i dva posebno zanimljiva primjerka, dvije lažne bujuruldije, zato što i one na svoj način govore o odnosima Bosne i Dubrovnika.

Bujuruldije bosanskih i hercegovačkih namjesnika sastoje se od originala, njihovih ovjerenih i neovjerenih prijepisa, čak i od nekoliko neovjerenih prijepisa nastalih na temelju ovjerenih prijepisa, te od talijanskih i hrvatskih prijevoda. Tokom izrade inventara istovjetni primjerci spojeni su u jednu cjelinu, pa se tako ukupan broj bujuruldija sa oko 400 komada smanjio na 321 jedinicu. Svaka jedinica ima istaknutu novu signaturu, a zatim i stare signature dokumenata koje je obuhvatila. Budući da je većinom riječ o originalima, posebne napomene stoje samo uz ovjerene i neovjerene prijepise, te hrvatske i talijanske prijevode. Prijevodi koji nemaju pripadajući original ili prijepis izdvojeni su i zasebno pohranjeni.

Istraživanjem drugih arhivskih fondova, naročito pisama dubrovač-

ke vlade bosanskim i hercegovačkim namjesnicima (*Copia Lettere Diverse*), njenih uputstava poklisarima na Istoku (*Lettere di Levante*) i njihovih odgovora (*Acta et Diplomata*), utvrđeno je da nedostaje vrlo veliki broj bujuruldija. Stanje je mnogo gore nego u slučaju sultanskih spisa. Toliko bujuruldija nedostaje da sačuvane možemo nazvati ostacima nekoć velike zbirke. Dovoljno je navesti dvije činjenice, odnosno dvije krajnosti: sačuvano je čak 19 bujuruldija izdanih 1775 godine, dok za vrijeme 1691–1701. nema niti jedne. Ipak, drugi arhivski izvori daju dovoljno podataka o propalim primjercima, pa su neki od njih spomenuti i opisani u odgovarajućim poglavljima ove studije Vesne Miović.